

Malcolm Gladwell

A KUTYA SZEMSZÖGÉBŐL

Malcolm Gladwell

A KUTYA SZEMSZÖGÉBŐL

...és egyéb ritka nézőpontokból

A fordítás alapja:
Malcolm Gladwell: *What the Dog Saw: And Other Adventures*
Little, Brown and Company, New York, 2009

Copyright © Malcolm Gladwell, 2009

Fordította © Bozai Ágota, 2010

Szerkesztette: Falcsik Mari

Borítóterv: Lobotworks

HVG Könyvek
Kiadóvezető: Budaházy Árpád
Felelős szerkesztő: Falcsik Mari

ISBN 978-963-304-920-4

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképeszeti úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
Felelős kiadó: Szauer Péter

www.hvgkonyvek.hu

Nyomdai előkészítés: Kedves László

Nyomás: Central Dabasi Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Balizs Attila

Henrynek és Davidnek

Tartalom

Bevezető	11
----------------	----

I

MEGSZÁLLOTTAK, ÚTTÖRŐK ÉS MÁS TALENTUMOK

első fejezet: A nagy durranás	21
-------------------------------------	----

A katasztrófa valószínűsége mint
befektetési stratégia

második fejezet: Ő is? Vagy ő nem?	50
--	----

A háború utáni Amerika ismeretlen
történelme, színről színre

harmadik fejezet: Van új a Nap alatt	79
--	----

Ron Popeil meghódítja az amerikai konyhát

negyedik fejezet: Ketchupben a helyzet változatlan	112
---	-----

Mennyi mustár és csak egyféle ketchup
– miért?

ötödik fejezet: John Rock tévedése 134

Amit a fogamzásgátló tableta feltalálója
nem tudott a nőkről

hatodik fejezet: A kutya szemszögéből 163

Millan úr és az idomítás csodái

II

ELMÉLETEK, ELŐREJELZÉSEK ÉS DIAGNÓZISOK

hetedik fejezet: Nyílt titkok 193

Az Enron, a titkosszolgálat
és a túl sok információ veszélyei

nyolcadik fejezet: Az egymillió dolláros Murray 222

A hajléktalanságot egyszerűbb megoldani,
mint kezelni

kilencedik fejezet: Képben vagyunk
– vagy mégsem? 247

A mammográfia, a légierő,
valamint a látás korlátai

tizedik fejezet: Kölcsönszó visszajár 273

Akit plágiummal vádolnak,
örökre bukott ember?

tizenegyedik fejezet: A kirakós összeáll 298

A hírszerzési információk paradoxona

tizenkettedik fejezet: **Kudarcművészet** 319
Hol a határ a félelemtől való leblokkolás
és a pánikreakció között?

tizenharmadik fejezet: **Kirobbanó helyzet** 338
A Challenger-ügyben nincs felelős,
szokjunk hozzá ehhez a tényhez

III SZEMÉLYISÉG, JELLEM ÉS INTELLIGENCIA

tizennegyedik fejezet: **Kései virágzás** 355
Az „ifjú titán” mítosza, avagy a zsenialitás
két termékeny korszaka

tizenötödik fejezet: **A siker nagyfokú
valószínűsége** 377
Miért nem működik igazán
a munkaerő-kiválasztás?

tizenhatodik fejezet: **Veszedelmes elmék** 400
Bűnelkövetői profil könnyen, gyorsan

tizenhetedik fejezet: **A tehetség értéke** 422
Túlbecsüljük az okos embereket?

tizennyolcadik fejezet: **Az újfíú-hálózat** 442
Mi az, amit az állásinterjú valóban
elárul a jelentkezőről?

tizenkilencedik fejezet: Bajkeverők	463
Amit a pitbulloktól tanulhatunk a bűnözésről	
Köszönetnyilvánítás	483
A szerzőről	485
Név- és tárgymutató	487

Bevezető

1

Kisgyerekként gyakran beosontam apám dolgozószobájába, és belelapoztam az íróasztalán felhalmozott papírokba. Apám matematikus. Kockás papírra írta, ceruzával a hosszú sorokat szépen rajzolt betűkből, számokból. Karosszéke karfáján ücsörögve gyakran álmélkodva és csodálattal néztem, ahogy egymás után rója tele a lapokat. Rendkívülinek tűnt, főként, mivel ezért a nekem teljesen érthetetlen zagyvaságnak látszó tevékenységért még fizettek is neki. Ennél is lényegesebb, hogy sosem tudtam fel dolgozni, hogy valaki, akit oly nagyon szeretek, nap mint nap olyasmit művel a fejében, amit én megközelítőleg sem vagyok képes felfogni.

Mint később megtudtam, ez az, amit a pszichológusok „a másik elme problémájának” (*the other mind problem*) neveznek. Az egyéves gyerek úgy gondolja, ha ő szereti az aranyhal alakú rágcárnivalót, akkor biztosan apa és anya is szereti: még nem tanulta meg, hogy az ő tudattartalma

különbözik mások tudattartalmától. A gyerekek azonban előbb-utóbb megtudják, hogy a szüleik nem feltétlenül rajongói a halacskát formázó nassnak, és ez a pillanat fontos megismerési mérőszám az ember egyedfejlődésében. Hiszen miért oly rettetetese a kétévesek? Éppen azért, mert módszeresen tesztelik azt a rendkívül érdekes és számukra teljesen új érzést, hogy valami, ami nekik örömet szerez, az másnak nem feltétlenül jelent ugyanilyen boldogságot.

Az igazság az, hogy felnőttként is megmarad ez a kísérletező kedvünk és ez a rácsodálkozásunk. Ha társaságban orvossal találkozunk, mi az első dolog, amit megkérdezzük tőle? Nem az, hogy milyen a munkája – erre többé-kevésbé tudjuk a választ. Első kérdésünk valószínűleg valami olyasmi, hogy milyen érzés egész nap beteg emberekkel együtt lenni – vagy egy ehhez nagyon hasonló tartalmú kérdés. Vagyis arra vagyunk kíváncsiak, milyen érzés orvosnak lenni, mert abban egészen biztosak vagyunk, hogy nem olyan érzés, mint egész nap számítógép előtt ülni, iskolában tanítani vagy autókat eladni.

Ez nem buta és nem is evidens kérdés. A mások munkatapasztalatai és szakmai élményei iránti kíváncsiság az egyik legelemibb emberi ösztönző. Végső soron engem is ez vezetett arra, hogy megírjam ezt a könyvet, amit a kedves Olvasó most a kezében tart.

2

Az e kötetbe most összegyűjtve közreadott összes cikk megjelent korábban a *The New Yorker* magazinban, amelynek 1996 óta belső munkatársa vagyok. Számptalan publi-

kált írásom közül ezek a kedvenceim. Három kategóriába soroltam őket.

Az első a megszállottakról és egyéb hétköznapi zsenikről szól; nem Einstein és Winston Churchill vagy Nelson Mandela kaliberű világformáló géniuszokról, hanem olyan emberekről, mint Ron Popeil, aki a Chop-O-Matic nevű konyhai szeletelőt árulta, és Shirley Polykoff, akit egy kérdés tett híressé: „Ő is, vagy ő nem?” (Does she or doesn't she?), amire csak a fodrásza tudja a választ.

A második részt elméleteknek, az ismeretek bizonyos szempontú rendszerezésének szenteltem. Hogyan gondolkodunk a hajléktalanságról, a pénzügyi botrányokról vagy a Challenger felrobbanásához fogható katasztrófákról?

A harmadik fejezet az emberekkel kapcsolatos jóslatokkal foglalkozik. Honnan tudjuk, hogy valaki hozzáértő-e vagy sem, vagy hogy képes-e valamit igazán jól végezni? Mint a kedves Olvasó látni fogja, szkeptikus vagyok arra nézve, mennyire pontosan vagyunk képesek megalkotni az efféle ítéleteket.

Az újságíró a legjobb cikkekben nem azt mutatja be, mit gondol ő maga. Inkább az indítja erre, hogy leírja, mit gondolnak a hajléktalanokkal, a ketchuppal, a pénzügyi botrányokkal foglalkozók a hajléktalanokról, a ketchupról és a pénzügyi botrányokról. Nem tudom például, milyen végkövetkeztetésre jussak a Challenger-katasztrófával kapcsolatban. Ez számomra teljesen kusza és érthetetlen: szépen nyomtatott megfejthetetlen számok és adatok kockás papíron. De mi lenne, ha más szemszögből néznénk, valaki más fejével gondolnánk át a problémát?

Van a kötetben egy cikk, amelyben például azt próbálom megérteni, mi a különbség a lélegzet-visszafojtott döbbenet és a pánikreakció között, mi határozza meg,

hogyan adott helyzetben hogyan viselkedünk. Ezt a cikket az ifjabb John F. Kennedy 1999-ben bekövetkezett, halálos kimenetelű repülőgép-balesete inspirálta. Gyakorlatlan pilóta volt, rossz időjárási körülmények között vezette a gépét, és ahogy a szakma mondja: „elvesztette a horizontot”, és dugóhúzó alakzatban zuhant le. Meg akartam érteni, mit érezhetett, ezért megkértem egy pilótát, vigyen fel ugyanolyan géppel, amivel Kennedy repült, azonos időjárási viszonyok között, és hajtson végre dugóhúzómanővert. Nem afféle erőltetett, élményhajhász újságírói fogás volt ez: szükségesnek tartottam, ha meg akartam érteni, milyen érzés az így zuhanó gépben ülni, mert ahhoz, hogy felfogjuk, mi történt, nem elég egyszerűen tudni, hogy mit tett Kennedy. A „Képben vagyunk – vagy mégsem?” című cikk arról szól, hogyan értelmezzük a műholdas képeket, például azokat, amelyek alapján a Bush-kormányzat vélelmezte, hogy Szaddám Huszeinnek tömegpusztító fegyverei vannak. Azért kezdtem el foglalkozni a témával, mert eltöltöttem egy délutánt egy radiológussal: mammográfiás képeket nézegettünk, s közben teljesen véletlenül megemlítette, hogy a mammográfiás felvételeket leletező röntgenorvosoknak nagyon hasonló problémáik vannak, mint a CIA műholdas képeket elemző szakértőinek. Tudni akartam, mi zajlik a fejében, ő pedig azt akarta tudni, mi zajlik a CIA műholdképelemző tisztjeinek fejében. Emlékszem, abban a pillanatban enyhe szédülés fogott el.

A könyv címéhez ihletet adó cikk Cesar Millan, az úgynevezett „kutyasuttogó” portréja. Millan a legdühödtebb, legproblémásabb ebeket is le tudja csillapítani. Vajon mi zajlik Millan fejében, miközben dolgozik? Ez a kérdés inspirált ennek a cikknek a megírására, ezzel álltam neki. De a felénél sem tartottam, amikor rájöttem, hogy van

egy ennél is jobb kérdés: miközben Millan végrehajtja ezt a varázslatot, vajon mi zajlik a kutya fejében? Ezt akarjuk igazán tudni: mit gondol erről, mit lát a kutya?

3

Leggyakrabban azt kérdezik tőlem: „Honnan veszi az ötletet?” Erre a kérdésre sosem tudok jól válaszolni. Általában valami felszíneset mondok, például, hogy ettől-attól hallok ezt-azt, vagy hogy a szerkesztőm, Henry a kezembe adott egy könyvet, amitől megindultak a gondolataim, vagy hogy egyszerűen nem emlékszem. Amikor összeállítottam ezt a kötetet, arra gondoltam, na most ezt a kérdést egyszer s mindenkorra megválaszolom.

Ezért tettem bele például egy hosszú és kissé csapongó darabot a ketchupökről: hogy miért nem állt elő senki valami jobb ötlettel, jobb termékkel, ami a Heinz ketchup konkurenciája lehetne. Ezt az ötletet ugyanis az élelmszer-kereskedelemben dolgozó Dave barátomtól kaptam. Időnként együtt ebédelünk, és ő olyan ember, aki elgondolkodik ilyesmiken. (Dave-nek figyelemre méltó elméletei vannak a dinnyefajtákkal kapcsolatban is, de ezt későbbre tartogatom.) Egy másik cikk az amerikai hajfestékpiacon utat törő nőkről szól. Azért kezdtem el ezzel foglalkozni, mert a fejembe vettem, hogy írok a samponokról. (Azt hiszem, nagyon kellett egy sztori.) Több interjút felvettem már a témában, amikor egy méregzsák típusú Madison Avenue-i alany megjegyezte: „Mi a fenének ír épp a samponról? A hajfesték sokkal érdekesebb.” És tényleg az.

Igaz a mondás: a téma az utcán hever. Megtalálásának az a titka és trükkje, hogy a rá vadászó írástudó meggyőzze magát, hogy mindenből és mindenkiből ki lehet

hozni egy jó sztorit. Azt mondtam, titok és trükk, de tulajdonképpen kihívást értek ez alatt, mert valójában elég nehéz dolog. Emberi ösztöneink azt feltételeztetik velünk, hogy a legtöbb dolog egyáltalán nem érdekes. A tévé távirányítójával váltogatjuk a csatornákat, tíz adásba is bele-nézünk, míg az egyik mellett döntünk. A könyvesboltban húsz regénybe is beleolvasunk, aztán kiválasztjuk azt az egyet, amit akarunk. Megszűrjük, rangsoroljuk, megítél-jük a lehetőségeket. Kénytelenek vagyunk ezt tenni, hisz rettentő nagy választási lehetőség van. De ha az ember író akar lenni, nap mint nap meg kell küzdenie ezzel az érdektelenséget sugalló ösztönnel. A sampon nem tűnik érdekesnek? A fenébe is, muszáj annak lennie, és ha nem az, akkor is azt kell hinnem, hogy ha elindulok ezen a nyomon, valami érdekesre bukkanok. (A kedves Olvasó-ra bízom annak eldöntését, hogy ebben az esetben igazam volt-e.)

A témavadászat másik trükkje az, hogy meglássuk a különbséget a hatalom és a tudás között. E kötetben kevés olyan emberről írok, akinek hatalma van vagy híres. Amikor azt mondtam, hogy a kisebb zsenik jobban érdekelnek, komolyan gondoltam. Ha az ember jó sztorit akar találni, nem a csúcson kezdi, hanem középen, mert a világban a lényegi munkát a középrétegbeli emberek végzik. Dave barátom, aki a ketchup dolgában okosított, középstátusú ember. A ketchupbizniszben dolgozott. Ezért tud olyan sokat róla. A csúcson levők nyilatkozataiban nagy adag önteltség és óvatos tudatosság van (persze jogosan), mert védeniük kell pozíciójukat és jogukat. Az ilyen jellegű öntudatosság pedig az „érdekesség” esküdt ellensége. Például, a „Van új a Nap alatt” című írásban bemutatom Arnold Morrisset, aki egy reggel Jersey-parton álló házá-nak konyhájában a Dial-O-Matic nevű zöldségseletelő-

vel rögtönzött nekem prezentációt. „Jöjjenek csak ide, emberek! – kezdte, mintha egész tömeg állná körül. – Bemutatom a legcsodálatosabb szeletelőgépet, amit valaha láttak! – és felkapott egy csomag grillfűszert, amit a Showtime Rotisserie nevű grillsütőhöz árulnak, és felkiáltott: – Ezt nézzék meg!” – és úgy tartotta a levegőben, mintha Tiffany-váza lenne.

Szóval úgy tartotta a levegőben, mintha Tiffany-váza lenne. Nos, így lehet rentábilis ötleteket találni egy Jersey-parti konyhában.

4

Felsőbbéves koromban még mindig nem író akartam lenni: jogászi pályára készültem, és végzős egyetemistaként elhatároztam, hogy a reklámszakmában fogok dolgozni. Tizennyolc torontói reklámügynökséghez adtam be a jelentkezésemet, és tizennyolc elutasító levelet kaptam, amiket sorban kiragasztottam a szobám falára. (Még mindig megvannak valahol.) Tovább akartam tanulni, magasabb fokozatot szerezni, de a jegyeim nem voltak elég jók. Megpályáztam egy egyéves ösztöndíjat valamelyik egzotikus országba, de nem én nyertem el. Az írásra mint hivatásra csak a legutolsó körben gondoltam, abból az egyszerű okból, hogy egy örökkévalóságig tartott, míg rájöttem, hogy az írás munka is lehet. Az a kép élt bennem, hogy a munka komoly és fáradtságos valami – az írás pedig élvezetes dolog volt számomra.

Miután megkaptam a diplomámat, fél évig dolgoztam a *The American Spectator* című kis magazinnál, Indianában. Aztán Washingtonba költöztem és néhány évig szabadúszó újságíróként dolgoztam, majd a *The Washington*

*Postn*ál kötöttem ki; onnan igazoltam át a *The New Yorker*-hez. Közben az írás sosem szűnt meg élvezetes lenni a számomra, és remélem, hogy örömöm ezekben az írásokban is megnyilvánul. Semmi nem bosszant jobban, mint ha valaki egy írást elolvasva dühösen kijelenti: „Ezt nem veszem meg, mert nincs igaza!” Rendben, ne vegye – de miért olyan dühös? A jó írás nem azon áll vagy bukik, hogy mekkora meggyőző ereje van, főleg nem az olyan kis riportok és cikkek esetében, amilyenek ebben a kötetben olvashatók. A jó riport lényege abban áll, mennyire képes bevonni az olvasót, lekötni a figyelmét, gondolkodásra készíteni, akár azzal, hogy bepillantást enged neki más emberek gondolkodásába, még ha a végén arra a következtetésre jut is, hogy ő maga, köszöni, nem igazán szeretne a riportalany fejével gondolkodni.

Kalandnak neveztem ezeket az írásokat, mert mind-egyiket annak szántam: egy kis szellemi kalandnak.

Jó szórakozást!